

one niemal niezauważalne wobec objętości całej pracy, w której jest zachowany ten sam bardzo przejrzysty układ edytorski.

Adresatami monografii mogą być wszyscy z uwagi na szerokie spektrum zawartych w niej analiz w większej części szczegółowych. Książka zainteresuje pracownika i pracodawcę – jako że przedstawia stan obecny rynku pracy małego obszaru, pracownika administracji i osobę prywatną – zawiera bowiem sporą dozę unikatowych informacji szczegółowych już opracowanych, a niedostępnych w popularyzatorskich źródłach, teoretyka i praktyka – ze względu na zróżnicowany treściowo charakter podrozdziałów. Może być czytana jako całość bądź polecana do studiowania na przykład studentom-seminarzystom w zakresie wybranych części. Taka wydaje się była koncepcja Autorów i Redaktora Naukowego i koncepcję tę – zdaniem recenzenta – udało się zrealizować.

Maria Balcerowicz-Szkutnik
mariabal@ue.katowice.pl

Strategie działania w starzejącym się społeczeństwie. Tezy i rekomendacje, red. Barbara Szatur-Jaworska, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2012, ss. 160.

Starość jest w ostatnich kilkunastu latach bardzo częstym przedmiotem badań diagnostycznych, prognostycznych, opracowań strategicznych, a także dyskursu społecznego zmierzającego w kierunku wypracowania optymalnego modelu spędzania i przeżywania tego dość długiego etapu życia. Bogata już literatura przedmiotu pokazuje szeroką paletę zdiagnozowanych zagadnień związanych ze starością i starzeniem się. W ostatnich kilku latach ukazało się też przynajmniej kilkanaście opracowań zbiorowych pretendujących do miana ekspertyz na temat starości. Niektóre z nich zawierają bardzo wartościowe wnioski praktyczne i oparte są na rzetelnie przeprowadzonych badaniach empirycznych. Wśród wielu publikacji poświęconych starzeniu się na uwagę czytelnika zasługuje monografia wydana jako „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich” (2012 nr 9), a zatytułowana: *Strategie działania w starzejącym się społeczeństwie. Tezy i rekomendacje*. Monografia ta zawiera 15 tekstów o ujednoczonej strukturze i podporządkowanych jednemu celowi, jakim jest przedstawienie wniosków i rekomendacji w zakresie niezbędnych działań mających służyć jako odpowiedź dla wielu podmiotów decydujących i współdecydujących o jakości życia ludzi w starszym wieku, a jednocześnie mogących spowodować uruchomienie procedur i praktyk ułatwiających życie ludziom starych w Polsce. W przygotowaniu tej zbiorowej publikacji wzięli udział zarówno członkowie Komisji Ekspertów ds. Osób Starszych, jak i zaproszeni Autorzy. Są wśród nich przedstawiciele takich dyscyplin naukowych, jak: polityka społeczna, prawo, socjologia, ekonomia, geriatrics, pedagogika starości, demografia, gerontologia.

Nie ulega wątpliwości, że opracowywanie strategii polityki społecznej dla osób w starszym wieku jest koniecznością, ale i również dość skomplikowanym zadaniem, zarówno z perspektywy poznawczej, jak i aplikacyjnej. Autorom tekstów zgrupowanych w recenzowanej pracy zbiorowej z pewnością towarzyszyła świadomość (a nawet obawa), by podjęta przez nich próba stworzenia podstaw kolejnej strategii nie okazała się zwykłym powielaniem wcześniej sformułowanych (i znanych) wniosków i rekomendacji dotyczących określonych działań, tym bardziej że większość z nich występowała już wielokrotnie w roli ekspertów i autorów opracowań dotyczących polityki społecznej adresowanej dla seniorów. Można zadać sobie pytanie, co jest nowego w *Strategiach działania w starzejącym się społeczeństwie. Tezy i rekomendacje*, w porównaniu z innymi raportami i strategiami poświęconymi polityce społecznej skierowanej dla osób w starszym wieku. Co oferuje ta kolejna publikacja poświęcona kierunkom i zasadom planowania rozwiązań dla starzejącego się społeczeństwa? Jak trafnie wskazuje Autorka wstępu do tej publikacji – Irena Lipowicz – obecna polityka wobec osób starszych generuje sprzeczne sygnały, gdyż z jednej strony nastąpiło przedłużenie wieku emerytalnego do 67 roku życia, a z drugiej strony realizowane są programy dla grupy wiekowej 50 plus. Sygnalizuje ona ważny kierunek myślenia o starości, a przede wszystkim wskazuje na konieczność wyciągania wniosków z działań podejmowanych przez inne kraje europejskie, w szczególności zaś z tych, które stawiają na efektywność wydat-

kowania środków przeznaczonych na aktywność seniorów. To jeden z pierwszych i istotnych wniosków. Warto zatem pod tym kątem spojrzeć na recenzowaną książkę – jako na zbiór nowych wytycznych dla podmiotów zobligowanych do tworzenia i realizowania polityki społecznej.

Redaktor tej książki – Barbara Szatur-Jaworska – w tekście zatytułowanym *Zasady polityk publicznych w starzejącym się społeczeństwie* charakteryzuje trzy aspekty polityki społecznej – politykę wobec starzenia się ludności, politykę wobec ludzi starych oraz politykę wobec starości, pokazując przy tej okazji katalog zasad polityk publicznych prowadzonych w starzejącym się społeczeństwie, które zostały wypracowane przez światowe i europejskie komisje promujące wartości związane z polityką wobec starości. Są to następujące zasady: 1) zasady dotyczące traktowania jednostek, 2) zasady dotyczące relacji między zbiorowościami społecznymi (w tym między pokoleniami), 3) zasady określające funkcjonowanie podmiotów polityki społecznej. W zasadach dotyczących traktowania jednostek zostały wymienione takie filarowe wartości, jak: niezależność i autonomia w decydowaniu o własnym losie, uwzględnianie przez polityki publiczne wyzwań specyficznych dla kolejnych faz życia, zapewnianie bezpieczeństwa socjalnego, aktywizacja osób, które odeszły z rynku pracy i przygotowanie do aktywności poza rynkiem pracy oraz zachowanie równowagi między prawami i obowiązkami jednostek (s. 16). Natomiast zasady określające relacje między zbiorowościami społecznymi są sprowadzone do trzech głównych – solidarności pokoleń, sprawiedliwości międzypokoleniowej i podmiotowego traktowania starszego pokolenia. W zasadach określających funkcjonowanie podmiotów polityki wyróżnione są następujące: a) uwzględnianie w politykach wewnętrznego zróżnicowania populacji, b) zaangażowanie wszystkich sektorów, czyli publicznego, rynkowego, obywatelskiego i nieformalnego, c) włączanie problematyki starości do wszystkich programów działania, d) decentralizacja – powierzanie zadań władzom lokalnym, e) uwzględnianie działań antidyskryminacyjnych, f) subsydiarność polegająca na wspieraniu rodzin, w których żyją ludzie starzy. Nie ulega wątpliwości, że rekomendowane zasady są zbiorem pobożnych życzeń, gdyż jak świadczą badania nad przejawami dyskryminacji ludzi starych w Polsce, trudno jest znaleźć obszar w przestrzeni publicznej, w którym wymienione zasady i wartości są respektowane i stosowane.

W drugim tekście *Uczestnictwo osób starszych w życiu społecznym* Autorzy (Damian Kalita, Krystyna Rawska, Grażyna Staniszevska) wychodzą z założenia, że zaangażowanie seniorów jest niezadowolające, stąd zachodzi konieczność sformułowania zasad, na których powinno opierać się uczestnictwo. Do takiej zasady zaliczają oni odpowiedzialności za życie wspólnoty lokalnej i dobra wspólnego. Zasada ta winna bazować na pomocniczości oraz partnerstwie. Zwiększenie udziału ludzi starych w życiu społecznym widzą Autorzy w pełnym wykorzystaniu potencjału osób starszych oraz promocji integracji osób starszych, przez stymulowanie ich aktywnego zaangażowania (s. 22). Owo zaangażowanie jest oczekiwane w szeroko rozumianym życiu społeczności lokalnej. Autorzy postulują realizację promocji pozytywnego wizerunku starzenia się – poprzez promowanie atutów starości (mądrości, zaradności). Wskazują też konkretne instrumenty realizacji tak zarysowanej polityki uczestnictwa starszych osób w życiu społecznym oraz zasady budowy planu współpracy samorządu lokalnego z organizacjami pozarządowymi (s. 23). Dostrzegają oni również konieczność kształtowania polityki senioralnej przez organizowanie konferencji, kampanii informacyjnych, wymianę informacji oraz prowadzenie badań i sondaży. Wśród rekomendacji na uwagę zasługują zalecenia systemowe wyraźnie wskazujące na konieczność wyodrębnienia instytucji odpowiedzialnych za realizację działań na rzecz seniorów.

W trzecim tekście *Aktywność społeczna i kulturalna seniorów* jego Autorki (Mariola Racław, Magdalena Rosochacka-Gmitrzak, Beata Tokarz) wskazują na bariery aktywności seniorów i ich niskie zaangażowanie w sprawy publiczne. Proponują one tworzenie warunków do rozwoju społecznego i kulturalnej aktywności oparte na dwóch zasadach. Jedną z nich jest zasada niezależności, uczestnictwa, opieki, godności i samorealizacji. Druga zasada to stwarzanie możliwości uczestnictwa w życiu społecznym i indywidualnego rozwoju (s. 29). Autorki proponują uwzględnienie celów szczegółowych (wśród nich wskazują na konieczność diagnostycznego rozpoznania barier uczestnictwa oraz potrzeb i oczekiwań ludzi starych w zakresie aktywności społecznej i kulturalnej). W bogatym zestawie rekomendacji, znajdują się propozycje dotyczące: 1) edukacji o starości, do starości i w starości i dzięki temu promowanie starości, 2) programowania rozumianego jako tworzenie lokalnych polityk, m.in. proponowanie sprecyzowanych działań senioralnych w strategiach lokalnych i regionalnych, 3) kooperacji i sieciowania działań oraz ich koordynację, 4) upowszechniania dobrych praktyk (m.in. przez konkursy nagradzające innowacyjne działania). Autorki prezentują również wybrane przykłady inspiracji i rozwiązań zasługujących na upowszechnienie (s. 35).

Czwarty tekst poświęcony jest wybranym aspektom prawnym dotyczącym stosunków rodzinnych, obowiązków rodziny wobec osoby w starszym wieku, a w szczególności obowiązkowi alimentacji i pomocy społecznej. Barbara Mikołajczyk cytuje stosowne przepisy prawa regulujące zobowiązania członków rodziny i wykazuje, że istnieje wiele luk w prawie polskim, co wymaga uzupełnienia i doprecyzowania, głównie w odniesieniu do osób w starszym wieku. Autorka postuluje dokonanie ratyfikacji tych traktatów międzynarodowych, które dotyczą przemocy domowej wobec osób starszych. Postulaty te uzupełnia informacją, w których państwach są już stosowne rozwiązania i które z nich warto skopiować. To ważny wniosek zasługujący na uwagę w projektowaniu zmian w tym zakresie w Polsce.

W kolejnym opracowaniu Autorzy, grono kompetentnych i doświadczonych badaczy, dziela się wiedzą na temat ochrony zdrowia osób starszych. Na podstawie danych diagnostycznych obrazują deficyt specjalistycznej opieki oferowanej przez polski system opieki. Wskazują, że Polska dysponuje zaledwie 569 łózkami geriatrycznymi, a powinno ich być 7500 zgodnie z zaleceniami WHO (s. 45). Autorzy wskazują na opóźnienia polskie w stosunku do innych krajach europejskich i przedstawiają cele ogólne i szczegółowe polityki zdrowotnej wobec osób starszych. Spośród celów ogólnych za priorytetowe uznają cztery: promocję zdrowia, wczesne wykrywanie i zapobieganie problemom zdrowotnym, organizację opieki zapewniającą jak najdłuższe samodzielne funkcjonowanie seniorów we własnym domu, zapobieganie instytucjonalizacji poprzez przeciwdziałanie niesprawności fizycznej i psychicznej (s. 48). Program szczegółowy przedstawiony w tym opracowaniu dotyczy zarówno kształcenia geriatrów, jak i koniecznych zmian w systemie opieki geriatrycznej, a także poprawy jakości opieki, zmian zasad finansowania procedur geriatrycznych przez NFZ, zwiększenia dostępu do świadczeń rehabilitacyjnych i rozszerzenia katalogu usług środowiskowej pomocy społecznej. Katalog rekomendacji jest szeroki, i słusznie, deficyt opieki medycznej i trudny do niej dostęp osób w starszym wieku są bowiem podstawowymi problemami w polskim systemie opieki medycznej.

W opracowaniu na temat *Zaspokajanie potrzeb opiekuńczych ludzi starych* jeden ze znanych ekspertów w dziedzinie gerontologii – Piotr Błędowski rozważania rozpoczyna od zarysowania problemu społecznego związanego z potrzebami opiekuńczymi w Polsce i podkreśla, że pomoc jest najczęściej udzielana przez członków rodziny, jednak jej świadczenie jest coraz trudniejsze z wielu powodów (mniej liczne rodziny, brak środków finansowych, migracje młodych). Autor przedstawia regulacje prawne dotyczące zaspokajania potrzeb opiekuńczych i konstatuje, że nie rozstrzygnęły one problemu usług opiekuńczych i pomimo wzrostu liczby ludzi starszych, liczba korzystających z usług opiekuńczych nie wzrasta, a nawet maleje; maleje również liczba osób korzystających ze specjalistycznych usług opiekuńczych (s. 59). P. Błędowski proponuje kierunki usprawniania świadczeń opiekuńczych i wskazuje na konieczność doinwestowania opieki instytucjonalnej, konieczność zwiększenia wydatków na pomoc środowiskową oraz położenia większego nacisku na szkolenie pracowników opieki długoterminowej. Postulaty Autora związane z wprowadzeniem przez państwo regulacji prawnych i finansowych w celu skuteczniejszego wspierania rodziny w jej funkcjach opiekuńczych są cenne, jednakże wprowadzenie ich w życie wymagałoby reorganizacji pomocy społecznej i odejścia od dotychczasowych zasad przydzielania wsparcia.

Na walory kultury fizycznej dla osób starszym wieku zwraca uwagę Ewa Kozdroń, która w tekście *Kultura fizyczna – sport dla wszystkich* podkreśla, że aktywny tryb życia jest szczególnie zalecany Polakom w starszym wieku. Proponuje Ona podjęcie działań na rzecz aktywności fizycznej i formułuje cele i kierunki polityki sportu dla tej kategorii osób, a w szczególności realizację projektów edukacyjnych i profilaktycznych, w których nacisk winien być położony na promowanie sportu i aktywności fizycznej wśród osób w starszym wieku. Autorka tego opracowania wskazuje na przykłady dobrych praktyk świadczących o tym, że są możliwe i udane sposoby realizacji pomysłów pozwalających na łączenie pokoleń podczas zajęć sportowych (s. 70). W końcowej części opracowania podaje rekomendacje w zakresie strategii działań i wskazuje na siedem głównych typów działań w obszarze kultury fizycznej i na rzecz poprawy aktywności osób starszych. Trafnie konstatuje, że dzięki systematycznej aktywności fizycznej możliwe jest opóźnienie skutków starzenia się.

Następne opracowanie w recenzowanej książce poświęcone jest zagadnieniu edukacji w starości. Autorki – Wiesława Borczyk i Walentyna Wnuk – wyjaśniają zasady działań edukacyjnych podejmowanych wobec ludzi starych, odwołując się do wielu podstaw prawnych oraz raportów i dokumentów strategicznych. Zwracają również uwagę na cele edukacji w starości,

a także na korzyści, jakie mogą płynąć dla ludzi w starszym wieku. Szczególna uwaga Autorek jest skierowana na podkreślenie walorów Uniwersytetów Trzeciego Wieku, ich funkcji dydaktycznej, społeczno-kulturowej i organizacyjnej. W rekomendacjach Autorki podkreślają konieczność rozszerzenia i wzmocnienia roli UTW, jako najbardziej sprawdzonej i aktywizującej formy edukacji dla osób w starszym wieku. Szkoda, że nie zaproponowały również innych form edukacji dla takich osób, które mają utrudniony dostęp do edukacji w tej formie organizacyjnej.

Tomasz Schimanek w tekście zatytułowanym *Zatrudnienie osób starszych* przedstawia zasady polityki zatrudnienia, bazując na treści ważnych dokumentów wyznaczających podstawy programowe i wartości. Z formalnego punktu widzenia nie istnieją żadne bariery w zatrudnianiu osób w starszym wieku, jednak w praktyce bariery te są dość dotkliwe nie tylko dla osób w wieku emerytalnym, ale nawet w bardziej dotkliwej formie dla osób zbliżających się do tego wieku. Autor pokazuje cele polityki zatrudnienia osób starszych (według europejskiej i oficjalnej polskiej polityki) i zwraca szczególną uwagę na przepisy unijne zalecające pełne zatrudnienie, poprawę jakości i wzmocnienie spójności (s. 85). Autor wymienia długą listę instrumentów skierowanych do osób dojrzałych i starszych; instrumenty te są kierowane zarówno do zainteresowanych, jak i do pracodawców. Wskazuje też na doświadczenia krajów UE w tym zakresie, głównie Finlandii i Wielkiej Brytanii, i słusznie wnioskuje, że warunkiem stosowania wielu instrumentów jest umiejętne korzystanie z dobrych praktyk w innych państwach unijnych. Trafnie formuluje to w podsumowaniu: „aby do realizacji tej polityki wykorzystać maksymalnie efektywnie środki krajowe oraz unijne, co wymaga racjonalnego uwzględnienia potrzeb związanych z realizacją polityki zatrudnienia osób starszych nie tylko w strategiach publicznych, lecz także w dokumentach dotyczących wykorzystania środków UE w nowej perspektywie programowania 2014-2020” (s. 90).

W kolejnym opracowaniu, poświęconym problematyce bezpieczeństwa socjalnego i ograniczania różnego rodzaju ryzyka socjalnego, jego Autorka – Gertruda Uścińska – przedstawia zasady prawne oraz zakres standardów bezpieczeństwa socjalnego i minimalnych standardów zabezpieczenia społecznego. Dostrzega ona istotną rolę państw członkowskich UE w sprawach emerytur i podkreśla, że najwyższy wskaźnik zatrudnienia osób starszych osiągnęły te państwa, które dostrzegły kapitał tej kategorii pracowników i elastycznie reagowały, aby utrzymać ją na rynku pracy za pomocą różnych działań, a przede wszystkim przez subsydia dla firm decydujących się na zatrudnienie pracowników w okresie przedemerytalnym. Wskazane przykłady są dobrym uzupełnieniem głównych tez zawartych w poprzednim tekście. Wnioski i ustalenia końcowe sformułowane przez Autorkę, a postulujące potrzebę działań prawnych, tak aby system zabezpieczeń społecznych był bardziej adekwatny do współczesnych wyzwań i stanowił skuteczną ochronę przed ubóstwem, są ze wszech miar trafne – jednak zmiana regulacji czy nowe regulacje muszą opierać się na rzetelnych diagnozach, muszą również uwzględniać mechanizmy rynku zatrudnienia. Wskazania oparte na standardach oraz na zaleceniach MOP, grają wprawdzie rolę podstawowych w opracowywaniu strategii, jednak nie zastąpią trafnej oceny możliwości rynku.

O zasadach polityki wobec starszych konsumentów i o uczestnictwie ludzi starszych w rynku dóbr i usług pisze Piotr Szukalski, wskazując na konieczność działań, które mogłyby ograniczyć dyskryminację osób w starszym wieku w roli konsumentów. Autor w rekomendacjach zwraca uwagę na promowanie znajomości praw konsumenckich i na konieczność dostosowywania akcji uświadamiających do potrzeb tej grupy. Rekomendacje mają charakter bardzo ogólny i szkoda, że Autor nie przedstawił propozycji rozwiązań mogących przeciwdziałać wykluczeniu i marginalizacji seniorów, nawiązując do zdiagnozowanych przez innych badaczy preferencji konsumenckich tej kategorii wieku. Samo promowanie praw konsumenckich problemu tego nie rozwiąże.

Waldemar Hoff jest autorem opracowania *Planowanie przestrzenne a potrzeby seniorów*, w którym dokonuje przeglądu ustawy o planowaniu przestrzennym i konstatuje, że ustawa ta w małym stopniu odnosi się do potrzeb osób niepełnosprawnych oraz starych. Zaznacza, że część wzorów planistycznych nie nadaje się do przeniesienia i wymaga uwzględnienia specyfiki polskich miast. Postuluje na kilka racjonalnych rozwiązań, których zastosowanie mogłoby ułatwić poruszanie się osobom starszym w przestrzeni miejskiej, i proponuje stosowanie elementów regulacyjnych do stosunków planistycznych. W tym opracowaniu brakuje głębszego i szerszego odniesienia do diagnozy potrzeb i powiązania rekomendacji dla praktyki planowania w Polsce.

W następnym tekście, autorstwa Marii Zralek, *Mieszkanie i środowisko zamieszkania ludzi starszych* uwaga została skupiona na istotnej wartości w życiu człowieka starszego – miejscu, w którym spędza on najwięcej czasu. Autorka, bazując na dokumentach międzynarodowych i za-

sadach oraz zaleceniach prawnych, pokazuje, że zasady te sprowadzają się do czterech istotnych wartości, czyli: 1) ochrony godności człowieka, 2) upodmiotowienia osób starszych we wszystkich sprawach dotyczących rozstrzygnięć i miejsca zamieszkania, 3) zintegrowanym podejściu w rozwiązywaniu problemów związanych z mieszkaniem, 4) projektowania uniwersalnego dotyczącego zarówno przestrzeni mieszkania, jak i otoczenia (s. 118). M. Zralek słusznie postuluje, że celem strategicznym powinno być umożliwienie ludziom starszym pozostawanie w miejscu zamieszkania dopóty, dopóki jest to możliwe. Precyzując cele szczegółowe strategii w tym zakresie, proponuje uwzględnianie fizycznych i społecznych aspektów mieszkania i realizację postulatu poprawy jakości systemu wsparcia osób w starszym wieku przez dostosowanie do ich potrzeb usług opiekuńczych. Osiągnięcie tych celów mogłoby zapobiegać wykluczeniu społecznemu i segregacji przestrzennej (gettyzacji). Wymaga to jednak odpowiednich instrumentów prawnych, ekonomicznych i organizacyjnych oraz świadomościowych. Cennym elementem w tym opracowaniu są przykłady dobrych praktyk sprawdzonych w innych krajach europejskich, które niewątpliwie zasługują na upowszechnienie.

Przedostatnim tekstem w recenzowanej książce jest artykuł poświęcony wizerunkowi starości i człowieka starego oraz postaw wobec starzenia się społeczeństw. Jego Autorki – Anna Chabiera i Beata Tokarz-Kamińska – w syntetyczny sposób pokazują stereotypy i uprzedzenia wobec starości i ludzi starych, jakie są widoczne w przestrzeni publicznej, mediach, reklamie i kulturze popularnej oraz w przestrzeni instytucjonalnej. Szczególnie zaś są one dostrzegalne w postawach pracodawców. Autorki przedstawiają zasady budowania pozytywnego wizerunku starości i procesów starzenia się na podstawie dokumentów międzynarodowych i formułują szesć szczegółowych celów strategicznych. Są to niewątpliwie cele ważne i każdy z nich jest w pełni uzasadniony. Jednak, jak łatwo zauważyć, jest to lista pobożnych życzeń, chociaż jest ona adresowana do konkretnych podmiotów decyzyjnych. Wśród rekomendowanych działań Autorki dostrzegają konieczność monitoringu prawa uwzględniającego zakres wdrażania perspektywy kształtowania pozytywnego wizerunku starości. Co ważne, Autorki dostrzegają szansę na zmianę wizerunku starości w mediach przez wprowadzenie przez Krajową Radę Radiofonii i Telewizji systemowego mechanizmu zapobiegania emisji dyskryminujących reklam, a także przez odpowiednie szkolenie dziennikarzy. Dostrzegają również szansę na zwiększenie udziału osób starszych w życiu społeczności lokalnej przez nowelizację ustawy o samorządzie gminnym (s. 130). Lista rekomendowanych działań jest adekwatna do wcześniej sformułowanej listy czynników przyczyniających się do marginalizacji i wykluczenia. W zakończeniu Autorki przedstawiają wybrane przykłady dobrych praktyk świadczących o tym, że kampanie i akcje społeczne mogą przynosić zamierzone skutki, jeśli są dobrze zorganizowane i przemyślane.

Ostatnim tekstem w recenzowanej książce jest opracowanie poświęcone ekonomicznemu wymiarowi procesu starzenia się populacji. Jego Autorka – Stanisława Golinowska – słusznie zauważa, że populacja ludzi starych nie jest homogeniczna, co różnicuje potrzeby i winno wpływać również na koncepcję „srebrnej gospodarki”. Przypomina ona, że cechy i kierunki rozwoju srebrnej gospodarki zostały przedstawione przez ekspertów europejskich jako Deklaracja bońska. W tej deklaracji wskazano, że aktywne przygotowanie gospodarki do nowych proporcji demograficznych jest szansą na poprawę jakości życia (s. 135). Autorka zwraca uwagę na istotne związki zachodzące między aktywnością zawodową a oszczędnościami, stanem majątkowym i potrzebami konsumpcyjnymi starszej populacji. Wskazuje, że analizy zachowań konsumentekich z ostatniego dwudziestolecia dowodzą, że emeryci wykazywali wysoką skłonność do konsumpcji, gdyż atrakcyjna oferta rynkowa zachęcała ich do konsumpcji (s. 140). Autorka dostrzega dwie ważne sfery w sektorze zdrowotnym w „srebrnej gospodarce” – jedna sfera to rozwój rynku produktów medycznych, a druga sfera to rynek usług zdrowotnych. Słusznie podkreśla, że aktywna koncepcja „srebrnej gospodarki” ma regionalny charakter i jest warunkowana przez potencjał produkcyjny i kadrowy oraz zasoby instytucjonalne. Dowodzi przy tej okazji, że rozwiązania niemieckie w tym zakresie opierają się na specyficznych cechach regionu, czego przykładem jest podregion Getyn-gi. Autorka dzieli się interesującymi doświadczeniami z pracy nad strategią srebrnej gospodarki w Małopolsce i wskazuje, że ten region ma istotne cechy sprzyjające wdrożeniu projektu. To bardzo ważny wniosek. Można stwierdzić, że opracowanie to ma szczególne walory użytkowe i poznawcze. Autorka wykorzystała w nim swoje bogate doświadczenie badawcze oraz wiedzę eksperta. To jedno z najciekawszych opracowań w omawianej książce.

Podsumowując, można stwierdzić, że recenzowana publikacja, zawierająca piętnaście artykułów o bardzo szerokim zakresie tematycznym, jest uporządkowanym i ujednoliconym w formie zbiorem wypowiedzi Autorów mających doświadczenie w zakresie analizy problemów ludzi w starszym wieku. Jest również bogatym zbiorem wniosków i rekomendacji, które mogą stanowić podstawę strategii działań dla całego systemu polityki wobec starości i dla osób w starszym wieku. Strategia ta może być oparta na różnych modelach i może być traktowana jako ogólny zbiór wytycznych. Niezależnie od wybranego modelu strategii, prezentowany w tym tomie zestaw zalecanych działań i propozycji rozwiązań jest godny polecenia. Spojrzenie prawników na różne aspekty starości cechuje dość precyzyjne konstruowanie opinii i odwoływanie się do prawa międzynarodowego i europejskiego, co jest ze wszech miar uzasadnione. Jest to wymóg każdej współczesnej strategii, bez względu na przyjęty model budowy.

Recenzowana monografia ma niewątpliwie kilka istotnych walorów. Jednym z nich jest trafny dobór znakomitego grona fachowców i specjalistów w zakresie polityki społecznej i problemów starości, będących ekspertami znanymi z licznych publikacji. Drugim walorem tej monografii jest przyjęta w nim forma przedstawiania opinii w sprawie konieczności zmian w systemie polityki społecznej na rzecz seniorów, forma sugestii w zakresie rozwiązań mogących uprawnić system usług oraz świadczeń.

Po lekturze opracowań zawartych w tym tomie można stwierdzić, że przyjęta formuła syntetycznych wypowiedzi, uzupełnionych wnioskami i rekomendacjami jest dobrą i czytelną formą prezentacji opinii ekspertów, szczególnie jest ona uzasadniona, jeśli autorzy dysponują bogatymi doświadczeniami w redagowaniu ekspertyz i raportów. A tak stało się w przypadku doboru Autorów w recenzowanej publikacji.

Recenzowaną monografię można rekomendować jako podstawę każdej strategii rozwoju działań na rzecz osób w starszym wieku. Można ją również polecić wszystkim zainteresowanym problematyką starości, ale przede wszystkim tym, na których barkach spoczywa odpowiedzialność za politykę społeczną.

Pomimo wielu walorów recenzowana praca zbiorowa nie jest pozbawiona pewnych wad. Wyraźnym mankamentem jest dość słabe postrzeganie w niej potrzeb zdrowotnych ludzi w starszym wieku. Limitowanie dostępu ludzi w starszym wieku do instytucji służby zdrowia i ograniczanie im możliwości korzystania z niektórych zabiegów jest znanym faktem społecznym. Szkoda, że te ważne zagadnienia nie zostały tutaj szerzej uwzględnione. Być może dlatego, że są one opracowane w innych monografiach i ekspertyzach, m.in. w raporcie syntetycznie obrazującym te właśnie trudności ludzi starszych *Stop dyskryminacji ze względu na wiek* przygotowanym w 2005 r. przez Akademię Rozwoju Filantropii w Polsce. Dodać też warto, że redaktorem naukowym tego raportu jest również Barbara Szatur-Jaworska, znany polityk społeczny, również autorka wielu publikacji poświęconych starości. Inną wadą recenzowanej książki jest dość powierzchowne zaznaczenie problematyki dyskryminacji ze względu na wiek w przestrzeni publicznej i w kulturze masowej. Ale te właśnie zagadnienia szerzej zostały naświetlone we wspomnianym raporcie.

Konkludując, należy stwierdzić, że publikacja *Strategie działania w starzejącym się społeczeństwie. Tezy i rekomendacje* pod redakcją B. Szatur-Jaworskiej dobitnie pokazuje, że można w bardzo syntetycznej formie opracować kierunki i zasady działań niezbędnych i koniecznych dla starszych osób, a jednocześnie można sformułować bardzo konkretne wskazówki, jak sensownie przeznaczać środki finansowe na ich realizację.

Anna Kotlarska-Michalska
anna_michalska@poczta.onet.pl

Copyright of Journal of Law, Economics and Sociology is the property of Faculty of Law and Administration of Adam Mickiewicz University in Poznan and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.

Właścicielem praw autorskich do „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” jest Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zawartość czasopisma nie może być kopiowana, przesyłana do innych stron internetowych bądź zamieszczana na blogach bez pisemnej zgody wydawcy. Niemniej artykuły można drukować, kopiować lub przysyłać w formie elektronicznej na własny użytek.